

Boris Kuzmić doc. dr. sc.

U tekstu se analizira jezik najstarijih hrvatskih pravnih spomenika u srednjem vijeku, nastalih između 12. i 15. st. Riječ je o spomenicima različita sadržaja – listinama, darovnicama, zakonicima, statutima, razvodima, presudama plemenskih sudova, tj. kraljevskih stolova, oporukama, brojnim regulama (pravilima) raznih crkvenih redova, bratovština i dr.

Na prijelazu iz 11. u 12. st. izdvaja dva pravna spomenika – Listinu slavnoga Dragoslava (1100.) i Bašćansku ploču (1100.). Oba teksta jesu darovnice – u prvom tekstu slavni Dragoslav daruje zemljište crkvi sv. Vida u Dobrinju, a u drugom tekstu hrvatski kralj Zvonimir daruje zemljište samostanu i crkvi sv. Lucije u Jurandvoru. Iz 13. st. analizira se jezik Darovnice Jurja Pariježića (1230.) kojom crkva sv. Jurja kod Dobrinja dobiva zemlju i pripadajuće životinjsko blago, zatim Povaljska listina (1250.), najstariji spomenik hrvatske ćirilice sa srednjodalmatinskoga područja, prijepis kartulara benediktinskoga samostana sv. Ivana u Povljima na Braču, i konačno, Vinodolski zakon (1288.), najstariji hrvatski zakonik. Iz 14. st. izdvajaju se razvodi, npr. Istarski razvod (1325.), Razvodi između Novoga i Ledenica (1309.) i Novoga i Bribira (1309.), kojima se utvrđuje granica između posjeda pojedinaca ili općina, ili čak države. Najvažniji zakoni ili statuti 14. st. jesu Krčki ili Vrbnički statut (1362.), Kastavski zakon (1400.) i Senjski statut (1388.). U korpus pravnih spisa 14. st. ubrajamo i one tekstove koji se odnose na život samostanskog duhovništva, primjerice glagoljični tekst Bule pape Grgura XI. pavlinima (1371.), kao i pravila benediktinskoga reda, tzv. Regule svetog Benedikta ili najstariji sačuvani latinični tekst o primanju žena u red sestara dominikanki u Zadru, tzv. Red i zakon (1345.). Najznačajniji hrvatski ćirilični zakonski spomenik nastao je sredinom 15. st. – riječ je o Poljičkome statutu, zborniku zakonskih normi slobodne općine Poljica. Iz 15. st. potječu i brojne listine – ovdje se uzimaju u obzir dvije ličke listine, prva iz 1433., a druga iz 1469. godine.

Svim tekstovima do 16. st., čiji se jezik analizira u ovome radu, zajednička je osnovica čakavska, odnosno riječ je o čakavskoj književnoj stilizaciji koja je u ranom jezičnom razvoju isprepletana elementima najstarijega slavenskoga književnog jezika. Do kraja 15. st. javljaju se i pravni tekstovi na druga dva hrvatska narječja, ali puni procvat pravnih spomenika na štokavskom i kajkavskom narječju slijedi tek poslije 15. st. Dotada se uglavnom pojavljuju oni pravni akti koji nemaju veću ekonomsku ili političku ulogu – riječ je o pretežito kupoprodajnim ugovorima, oporukama i sl. Hrvatski zakonski i statutarni tekstovi do kraja 15. st. odreda su pisani čakavštinom – Hrvati kajkavci i štokavci uglavnom su njegovali tu vrstu pravnih tekstova na latinskom jeziku, a tek će s pojavom renesanse zaživjeti prevodilačka djelatnost zakona i statuta s latinskoga ili drugih jezika na štokavsko i kajkavsko narječje hrvatskoga jezika.

Na fonološkoj razini istražuje se refleks poluglasa, slogotvorno *r* i *l*, refleks *jata*, refleks \**ę* iza palatala

č

/

ž

/

j

, redukcija samoglasnika, kontrakcija samoglasnika, refleks \*

t`

i \*

d`

, šćakavizam, sekundarnu jotacija, druga palatalizaciju, suglasnici

h

i

/

, rotacizam, suglasničke skupine, disimilacija suglasnika, asimilacija po mjestu tvorbe i ostale samoglasničke i suglasničke promjene.

Na morfološkoj razini istražuje se imenička i pridjevsko-zamjениčka deklinacija, konjugaciju i indeklinabilne oblike.

Na sintaktičkoj razini istražuje se izricanje kategorije posvojnosti, položaj enklitike i negacije u rečenici, uporaba enklitike *ju*, uporaba veznika *ni*, uporaba zamjenice *čiji*, besprijedložni genitiv, dativ, lokativ i instrumental, dativ apsolutni, majestetično

*mi*

, pogodbene rečenice, crkvenoslavenske i romanske konstrukcije, kongruentna i sindetička dvojina i množina.

Na leksičkoj i stilističkoj razini autor istražuje tuđice, termine, frazeme, utjecaje usmene književnosti, navodi primjere dijaloga, upravnoga i neupravnog govora, individualizacije, kontaktnih sinonima i različitih pjesničkih figura u oblikovanju izraza pravnih spomenika, navodi pojedine primjere strukturnih dijelova javnih isprava, piše o povijesti istraživanja stila hrvatskih pravnih spomenika.

Jezik kojim su pisani najstariji hrvatski srednjovjekovni pravni spomenici u prvom periodu hrvatske književnojezične dijakronije (od 11. do kraja 13. st.) bio je čakavsko-crkvenoslavenski amalgam. U drugom periodu hrvatske književnojezične dijakronije, na protegu od 14. do kraja 15. st., ostvaruje se čakavski književnojezični izraz, oslobođen crkvenoslavenskih fonoloških,

morfoloških i leksičkih sustavskih crta. Takva jezična strukturiranost dosljedno je provedena u čitavom danas poznatom korpusu 'acta croatica' koji do danas predstavlja najpotpuniju zbirku srednjovjekovnih isprava, pisanih narodnim govorom.